

Emil Nicklas Johnsen, I Klios forgård. Forfatterroller, offentlighed og politisk evaluering i Niels Ditlev Riegels' (1755–1802) historieskriving (Oslo: Institutt for filosofi-, idé- og kunsthistorie og klassiske språk, 2019). 217 pp.

Karen Skovgaard-Petersen, Det Danske Sprog- og Litteraturselskab

En af den sene oplysningstids mest kontroversielle skikkelser i Danmark-Norge var forfatteren N. D. Riegels (1755–1802). Hans interesser spændte vidt. Han beskæftigede sig med dyreanomi, kirkehistorie og kirurgiens historie, han udgav pamfletter om aktuelle samfundsspørgsmål, og først og fremmest forfattede han en række skildringer af danske konger og andre centrale skikkelser i danmarkshistorien.

Eftertidens historikere har imidlertid ikke haft meget til overs for ham. «Riegels er overhovedet den ubehageligste af vore historiske Forfattere», lød historigraf Caspar Paludan-Müllers ubarmhjertige dom i *Historisk Tidsskrift* (1883–84, s. 146–152). Riegels var i Paludan-Müllers øjne partisk og upålidelig, og hans sprog var hårdt og forvirret og grænsende til det uforståelige. Drevet af «bitter Dadlesyge» var Riegels eksponent for en «uhistorisk og upatriotisk retning», som Paludan-Müller intet havde til overs for.

Riegels blev forvist fra det gode historikerselskab, han fik – med den metafor som har givet titel til Emil Nicklas Johnsens afhandling – ikke plads i historikernes tempel, højst i dets forgård. Længe har han været så godt som glemt, men det har ændret sig i de seneste årtier. Henrik Horstbøll viede ham en vis opmærksomhed i sin store oversigt over det sene 18. århundredes historieskrivning i 1992, og knap ti år senere fulgte den første egentlige Riegelsbiografi med den sigende titel:

Recommended citation: Skovgaard-Petersen, Karen, review of Emil Nicklas Johnsen, 'I Klios forgård. Forfatterroller, offentlighed og politisk evaluering i Niels Ditlev Riegels' (1755–1802) historieskriving' (Oslo, 2019), *1700-tal: Nordic Journal for Eighteenth-Century Studies*, 17 (2020), 161–164. <https://doi.org/10.7557/4.5553>

Copyright: © 2020 The Author(s). This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License ([CC BY 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Oplysningens gale Hund. Niels Ditlev Riegels. Oprører, kirkehader og Kongeskænder af Morten Petersen. Også i de nyere norske diskussioner af censur og offentlighed i det 18. århundrede – Øystein Rians *Sensuren i Danmark-Norge* (2014) og *En pokkers skrivesyke* (2014) af Krefting, Nøding og Ringvei – har Riegels fået plads.

Og nu har Emil Nicklas Johnsen med doktorafhandlingen *I Klios forgård. Forfatterroller, offentlighed og politisk evaluering i Niels Ditlev Riegels' (1755–1802) historieskrivning* bragt os endnu et stort skridt videre i forståelsen af dette kantede og sært fascinerende forfatterskab. I et opgør med det 19. og 20. århundredes retrospektive kanonisering af de historikere der viste sig at pege frem mod den moderne forståelse af historievidenskaben, har han sat sig som mål at forstå Riegels' historieskrivning på dens egne præmisser. Teoretisk tager han udgangspunkt i Quentin Skinner's kontekstualiserende tilgang og, ikke mindst, i Richard Sennet's begreb om roller i 1700-tallets trykte offentlighed. Johnsen anlægger en dobbelt synsvinkel: Lige såvel som det lønner sig at forstå Riegels' historiske forfatterskab som bidrag til, eller interventioner i, den trykte offentlige debat, kan Riegels' værker og forståelsen af hans forfatterroller omvendt gøre os klogere på vilkårene for offentlige ytringer i årene 1784–1799.

Disse 15 år har budt på særlige muligheder for offentlig debat. Efter Struensees korte eksperiment med trykkefrihed i 1770–1772 var censuren blevet genindført i form af eftercensur med bøder og fængselsstraf, for så igen at blive løst efter kronprins Frederiks statskup i 1784 – og derpå strammet med den såkaldte trykkefrihedsforordning i 1799. Perioden 1784–1799 kan, som Johnsen peger på, med fordel «ses på som en utstrakt sensurfri utprøvningsperiode hvor ulike sjangre og former for offentlig ordveksling ble utprøvd og forhandlet» (s. 26), og en sværm af tidsskrifter så dagens lys. Her spillede Riegels en hovedrolle.

En vigtig forudsætning for Riegels' hektiske aktivitet som publicist var, som Johnsen peger på, hans økonomiske uafhængighed. Det lykkedes ham i 1781 at blive pagehofmester hos enkedronning Juliane Marie, og i den egenskab spillede han op til kuppet i 1784 et avanceret dobbeltspil – men med loyalitet til kupmagerne. Efter kuppet blev han belønnet med en årlig pension på 1200 rigsdaler, og dermed kunne han, som Johnsen fremhæver, hellige sig sin publicistiske virksomhed uafhængig af både mæcener og bogmarkedet. Modsat en anden kritisk stemme som P.A. Heiberg behøvede han ikke gå på akkord med publikums smag. «Som pensjonist stod han i en unik posisjon til å forfølge idealer fremfor økonomisk gevinst» (s. 34). Det giver os mulighed for så at sige at læse Riegels rent, eller som Johnsen formulerer det: «Gjennom å være et unntak i økonomisk forstand kan man hevde at han illustrerer idealer mer enn realiteter» (s. 34) – vel at mærke i en periode hvor offentlighedens normer, de roller man som skribent kunne indtage, var flydende og under forhandling.

Det er Johnsens grundlæggende – og vellykkede – analytiske greb at anskue Riegels gennem de forfatterroller han påtog sig i sit historiske forfatterskab. Han analyserer Riegels' fremtræden som henholdsvis «granskeren», «den evaluerende kongehistoriker» og «opdrageren». Disse roller hænger indbyrdes tæt sammen. Når Riegels i sine historiske værker fremstår som evaluerende kongehistoriker og selvbestaltet regeringsrådgiver, bygger han på sin autoritet som «gransker», dvs. som empirisk forpligtet, uafhængig, kompromisløs sandhedssøger. Som rådgiver er Riegels særlig opmærksom på opdragelsens, først og fremmest fyrsteopdragelsens, betydning. Riegels er i det hele taget en opdrager. De fejl og den fordærvelse og misbrug i fortiden han peger på, skal hindre gentagelse. Riegels dyrkede kort sagt en aktivistisk form for historieskrivning henvendt til både almenheden og regeringen. Gennem sin forfattervirksomhed ville han forandre, han ville 'lede publikum til det bedre på «livets bane», som Johnsen formulerer det (s. 194).

Med sit stærke engagement var Riegels ofte polemisk, af og til ligefrem skinger. Men Johnsen viser overbevisende at han ikke bare var den «gale hund» som han i eftertiden er blevet gjort til. Han var også patriot og optaget af at udvikle «dyd» hos sit publikum. Han var ikke ude på at underminere enevælden som system, men det lå ham stærkt på sinde at pege på konkrete fejl og dysfunktioner i magtudøvelsen. Som Johnsen udtrykker det i sin konklusion: «Hans politiske radikalitet lå i en intens visjon av hva forfatterens og historieskriverens rolle i trykkefriheten kunne bestå i mer enn i forsøk på å tenke utenfor de politiske rammene som var lagt av eneveldet».

Johnsen gør med god grund en del ud af Riegels' bestræbelse på at blive kongelig historiograf efter kuppet i 1784 – hvad der ikke lykkedes. I stedet blev Riegels, som Johnsen udtrykker det, «kongehistoriker i trykkoffentligheten» (s. 141) og udnyttede den mulighed hans økonomiske uafhængighed gav ham, til «å korrigere eneveldet» (s. 140). Det er vanskeligt at forestille sig hvordan han kunne have opnået den samme talefrihed som kongelig historiograf. Derfor kan det godt undre at Riegels overhovedet ønskede at opnå posten som kongelig historiograf. Men måske, antyder Johnsen, har Riegels ikke gjort sig embedets begrænsninger ganske klart og snarere været optaget af den adgang embedet ville give ham til ellers utilgængelige arkiver. Noget tyder på at forventningerne til embedet i anden halvdel af det 18. årh. ikke har været ganske afklarede, men Johnsen søger fornuftigt at pejle sig ind på det gennem samtidige vidnesbyrd, bl.a. en udtalelse af Abraham Kall i forbindelse med Riegels' ansøgning og opdraget til Riegels' konkurrent om embedet, P.F. Suhm.

Til gengæld ved man mere om historiografembedets egen historie siden 1500-tallet, som Johnsen ridser op som en baggrund for at forstå Riegels' ønske om at blive kongelig historiograf. Her maler Johnsen dog med en lovlig bred pensel.

Den officielle historiografi havde mange former, den var ikke bare henvendt til fyrsterne, og den begrænsede sig ikke nødvendigvis til konger og krige – og var i det hele taget under stadig forhandling. Johnsen er opmærksom på at Riegels har været inspireret af både Ludvig Holberg (1684–1754) og Andreas Hojer (1690–1739), men der er tydeligvis, og naturligtvis, stof til flere undersøgelser. For blot at nævne et eksempel: Når Riegels, som Johnsen fremhæver, stik mod traditionen roser den danske kongerækkes traditionelle skurk Christian 2. for hans indsats mod adelens privilegier, så har han faktisk en forgænger i Holberg. Hojers indflydelse på Riegels er formentlig endnu mere gennemtrængende, som Johnsen også understreger – det lykkedes endda Riegels at få adgang til Hojers håndskrevne Frederik 4.-historie, *König Friedrich des vierten glorwürdigstes Leben* – og man kan overveje om Riegels' forståelse af historiografembedet mon bl.a. kan være forment af Hojers eksempel.

Men nok så vigtigt er det naturligtvis at forstå Riegels' samtidige inspirationer, og Johnsen har et godt internationalt udsyn. Først og fremmest viser han på hvilke måder Riegels' samfundskritiske tidsskrift *Kjøbenhavns Skilderie* er direkte inspireret af den franske Louis-Sébastien Mercier's tidsskriftlignende *Tableau de Paris* fra 1780'erne, hvis emne netop var Paris' «physiognomie morale». Johnsen har blik for både ligheder og forskelle mellem Riegels og hans franske forbillede.

Rundt omkring berører Johnsen kort teksternes stilistiske og retoriske virkemidler. Han er også opmærksom på den antikke historiografis betydning for Riegels og fremhæver især Tacitus, men karakteren af denne inspiration fremstår ikke helt klart.

Som man vil forstå, har Johnsen blik for talrige typer af kontekstualisering, svagest måske nok hvad de historiografihistoriske forudsætninger angår. Afhandlingen kan inspirere til mange slags opfølgende studier, hvad der naturligvis kun er en ekstra styrke. At den også har enkelte løse ender (og ikke ville have taget skade af en ekstra korrekturlæsning), skal bestemt ikke skygge for dens store kvaliteter. Det er lykkedes Johnsen at levere en overbevisende og nuanceret tolkning af Riegels' historiske forfatterskab – i en veloplagt, klar og prægnant prosa.

At Riegels var en langt mere interessant og fascinerende skikkelse end han er blevet gjort til gennem det 19. og 20. årh., kunne allerede Morten Petersens biografi slå fast. Med Johnsens afhandling har vi fået et nyt og solidt grundlag for at forstå hans indsats som historisk forfatter og – ligeså vigtigt – for bedre at forstå hvordan den relative trykkefrihed i denne korte periode i dansk-norsk historie mellem 1784 og 1799 gav mulighed for en særegen eksperimenteren og forhandling om offentlighedsformer og -normer.